

GRECJA – ZESTAWIENIA POWTÓRZENIOWE

NAJWAŻNIEJSZE WYDARZENIA Z DZIEJÓW GRECJI - KALENDARIUM

Data	Wydarzenie
776 p.n.e.	I olimpiada – igrzyska olimpijskie.
VIII w.p.n.e.	Homer napisał „ <i>Iliadę</i> ” i „ <i>Odyseję</i> ”. Kolonizacja grecka.
594 p.n.e.	Reformy Solona w Atenach.
509 – 507 p.n.e.	Reformy Klejstenesa w Atenach.
490 p.n.e.	Wojna grecko – perska – bitwa pod Maratonem i zwycięstwo Ateńczyków pod wodzą Miltiadesa.
480 p.n.e.	Wojna grecko – perska – bitwy w wąwozie Termopile, zdobycie Aten, bitwy morskie koło przylądka Artemision i pod Salaminą.
479 p.n.e.	Bitwa pod Platejami i zwycięstwo armii greckiej dowodzonej przez króla Sparty Pauzaniasa.
V w.p.n.e.	„Złoty wiek” Aten – rządy Peryklesa.
448 p.n.e.	Zakończenie wojen grecko – perskich i pokój.
431 – 404 p.n.e.	Wojna peloponeska między Atenami i Spartą oraz ich sojusznikami.
338 p.n.e.	Bitwa pod Cheroneą – król Macedonii Filip II pokonał koalicję miast greckich i podporządkował sobie Grecję.
334 – 327 p.n.e.	Wyprawa Aleksandra Macedońskiego na Persję.
323 p.n.e.	Śmierć Aleksandra Macedońskiego.

POJĘCIA

System polit.	oligarchia	ustrój, w którym władzę sprawuje niewielka grupa ludzi wywodzących się najczęściej spośród arystokracji rodowej lub majątkowej
	demokracja	rządy ludu (demos – lud, krateo – rządzić) ustrój, w którym władzę sprawują obywatele samodzielnie (demokracja bezpośrednia) lub poprzez przedstawicieli (demokracja pośrednia).
	tyrania	ustrój, w którym władzę sprawuje człowiek nie mający ku temu żadnych podstaw prawnych
	polis	greckie miasto – państwo wraz z przylegającymi obszarami; wspólnota polityczna, religijna i ekonomiczna
	geruzja	rada starców w starożytnej Sparcie składająca się z 28 gerontów (starców powyżej 28 roku życia) oraz z 2 królów
	efor	urzędnik w starożytnej Sparcie powoływany na rok przez Zgromadzenie Ludowe. W Sparcie było 5 eforów.
	archont	najważniejszy urzędnik w starożytnych Atenach, powoływany na rok przez Zgromadzenie Ludowe; posiadał pełnię władzy wykonawczej. Archontów było 9.
	Areopag	w starożytnych Atenach najwyższy trybunał sądowo –

		polityczny, urzędujący na wzgórzu Aresa, do którego należeli archonci po zakończeniu kadencji. W VII – VI w.p.n.e. skupiał najwyższą władzę polityczną i sędowniczą. Od V w.p.n.e. sprawował sądy w sprawach o zabójstwo i rozmyślne podpalenie oraz sprawował nadzór nad kultem religijnym
	strateg	dowódca wojskowy w starożytnych Atenach. Do kolegium strategów, którzy kierowali wojskiem, wybierano 10 osób.
	agora	centralny plac polis greckiej; zgromadzenie obywateli polis
	ostracyzm	sąd skorupkowy; w starożytnych Atenach sąd mający na celu usunięcie z kraju obywatela podejrzanego o dążenie do przejęcia władzy (tyranii)
	heliaia	sądy w starożytnych Atenach;
	demagog	przywódca ludu; w starożytnej Grecji polityk, zdobywający poparcie ludu w celu osiągnięcia władzy.
	fyla	okręg wyborczy w starożytnych Atenach; w każdej z 10 fyl wybierano 50 urzędników do Rady Pięciuset
	satrapa	w starożytnej Persji namiestnik prowincji nazywanej satrapią. Posiadał nieograniczoną władzę, bił monety, odpowiadał za ściąganie podatków, kontrolował niższych urzędników
	satrapia	prowincja w starożytnej Persji; okręg wojskowo – administracyjny, na czele którego stał satrapa (pod koniec VI w. było ich 20)
System społ.	metojkowie	cudzoziemcy osiedleni w starożytnej Grecji; ludność napływowa. Nie posiadali praw obywatelskich, ale ciążył na nich obowiązek płacenia podatków i służby wojskowej. Zajmowali się głównie rzemiosłem i handlem
	obywatel w Sparcie	Spartia od 30 roku życia; mężczyzna
	obywatel w Atenach	mieszkaniec Aten, którego obydwój rodzice byli Ateńczykami od 21 roku życia
	spartanie	potomkowie założycieli polis Sparta. Tylko oni mieli pełne prawa polityczne, sprawowali urzędy, obowiązywał ich zakaz pracy zarobkowej i posiadania na własność ziemi, stanowili 2-3% ludności Sparty; byli wspaniałymi wojownikami szkolonymi od 7 roku życia
	perjojkowie	„mieszkający wokoło” – wywodzili się spośród plemienia Dorów tak jak spartiaci, cieszyli się wolnością osobistą, zamieszkiwali autonomiczne gminy, zajmowali się głównie rzemiosłem i handlem, mieli własny samorząd ściśle kontrolowany przez Spartę, służyli w wojsku spartańskim i dostarczali mu broń
	heloci	wywodzili się z ludności podbitej; nie mieli żadnych praw, byli traktowani jak niewolnicy, przypisani do ziemi uprawiali ziemię przydzielaną spartanom przez państwo; nie można ich było sprzedać
	pentakosjomedymni	„pięćsetmiarowcy”, najbogatsza warstwa społeczeństwa ateńskiego po wyodrębnieniu warstw przez Solona; jako jedyni mogli pełnić funkcję archonta lecz płacili największe podatki i służyli w oddziałach hoplitów podczas wojny
	zeugici	trzecia warstwa społeczeństwa ateńskiego wg Solona – poniżej 200 miar zboża dochodu
	teci	najbiedniejsza warstwa społeczeństwa ateńskiego; mogli brać udział w obradach Zgromadzenie. Podczas wojny służyli na okrętach.
Armia	triera	trójrzędowiec – galera ateńska poruszana 3 rzędami wiosł

	falanga	szuk bojowy armii greckiej
	hoplita	ciężkozbrojny piechur grecki
Religia	libacja	obrzadek religijny w starożytnej Grecji polegający na ulaniu miodu, wina czy innego napoju na ziemię, ku czci bogów
	procesja	obrzadek religijny w starożytnej Grecji; tańczący korowód
	mitologia	zbiór mitów, podań o bogach, bohaterach
Kultura	epos	dłuższy utwór, zwykle wierszowany, przedstawiający dzieje bohaterów na tle ważnych wydarzeń historycznych. Najstarszy gatunek epiki, znany już na starożytnym Wschodzie.
	liryka	jeden z podstawowych gatunków literackich; utwór wierszowany, który recytowano przy dźwiękach liry. Dał początek poezji.
	dramat	jeden z podstawowych gatunków literackich pochodzący z Grecji. Wykształcił się ze świąt ku czci boga Dionizjosa.
	komedia	Utwór, który pokazywał świat na opak; utwór dotyczył bieżących wydarzeń; wyśmiewał osoby bądź sytuacje.
	tragedia	Utwór podniosły, który czerpie swą tematykę z mitów. Poruszał ważne rozważania nad ludzkim zachowaniem, odkrywał prawdy moralne.
	hellenizm	okres w dziejach Grecji i krajów Bliskiego Wschodu od połowy IV do końca I w.p.n.e., który charakteryzował się szerokim rozprzestrzenieniem się terytorialnym kultury greckiej, która po zetknięciu się z kulturami Wschodu uległa przeobrażeniom (tworząc kulturę hellenistyczną)
	hellenizacja	rozprzestrzenianie wpływów greckich; także przejmowanie przez ludność niegrecką świata starożytnego języka i kultury greckiej
	porządek dorycki, joński, koryncki	system konstrukcyjno-kompozycyjny, którego najistotniejszym elementem jest kolumna. W Grecji wykształciły się trzy porządki: dorycki, joński i koryncki. Różniły się kształtami kolumn i głowicami. Kolumna dorycka była najmniej zdobiona – kapitel nie posiadał żadnych zdobień. Kolumna jońska była smuklejsza, gęsto żłobkowana, a jej kapitel miał kształt rogów baranich. Kolumna koryncka była najpóźniejsza; jej kapitel był zdobiony liśćmi akantu.
	kariatydy	kolumny w kształcie kobiet, które głową podtrzymują strop
	baza	część kolumny – podstawa
	trzon	długa część kolumny - filar
	kapitel	część kolumny – głowica, najczęściej zdobiona motywem rogów baranich lub liści akantu
	fryz	poziomy pas dekoracyjny w architekturze, w formie wysuniętego pasa, który chroni ściany przed ściekającą wodą opadową)
	tympanon	wewnętrzne pole trójkątnego przyczółka (frontonu), gładkie lub wypełnione rzeźbą
	zasada kontrastu	zasada kompozycyjna układu postaci wprowadzona do rzeźby gr. przez Polikleta w V w. p.n.e., wg której ciężar ciała jest oparty na jednej nodze, a postawa równoważona ugięciem drugiej nogi oraz lekkim odchyleniem tułowia i przeciwnego ramienia w drugą stronę.

NAJWAŻNIEJSZE POSTACIE STAROŻYTNEJ GRECJI

REFORMATORZY	Drakon	Reformator ateński. Pełnił funkcję archonta w 621 r.p.n.e.. Wprowadził bardzo surowe prawo (stąd powiedzenie „ <i>drakońskie prawo</i> ”)
	Solon	Archont ateński z początku VI w.p.n.e. Wprowadził liczne reformy umacniające oligarchię ateńską: podzielił społeczeństwo ateńskie na 4 grupy ze względu na posiadany majątek i uzależnił obowiązki oraz prawa od przynależności do danej grupy, wykupił ateńczyków z niewoli i zakazał sprzedaży w niewolę za długi.
	Klejstenes	Reformator ateński z końca VI w.p.n.e. Jego reformy zapoczątkowały demokratyczne zmiany w Atenach: utworzył Radę Pięciuset; podzielił Ateny na okręgi zwane phylami, wprowadził ostracyzm.
	Perykles	Reformator ateński z V w.p.n.e. Wprowadził w Atenach ustrój demokratyczny: wzrosło znaczenie Zgromadzenia Ludowego, wprowadził diety za udział w Zgromadzeniu, urzędy były losowane i każdy mógł je pełnić.
	Pizystrat	Tyran, który sprawował rządy w Atenach w latach 561 – 527 p.n.e. Rozdał ziemię ubogiej ludności, rozpoczął bicie monety, wprowadził podatek dochodowy.
WODZOWIE	Militiades	Dowodził wojskami Aten w bitwie pod Maratonem.
	Leonidas	Król Sparty. Dowodził wojskami greckimi w bitwie w wąwozie Termopile gdzie zginął. Synonim waleczności i bohaterstwa.
	Temistokles	Dowodził flotą grecką w bitwie pod Salaminą. Pokonał Persów
	Pauzaniasz	Król Sparty. Dowodził armią grecką w bitwie pod Platejami. Pokonał Persów.
	Filip II	Król Macedonii, który w IV w.p.n.e. podporządkował sobie całą Grecję.
	Aleksander Wielki	Syn Filipa II, który pokonał państwo perskie i stworzył imperium od Egiptu po Kaukaz i od Grecji po Indie.
FILOZOFOWIE	Tales z Miletu	Żył w VI w.p.n.e. Reprezentuje filozofów przyrody. Uważał, że świat powstał z wody. twórca twierdzenia Talesa.
	Demokryt z Abdery	twórca atomizmu. Uważał, że Atom jest najmniejsza cząstka materii.
	Heraklit	Uważał, że wszechświat powstał z ognia. Przyroda jest w ustawicznym ruchu i wszystko się zmienia (<i>pantha rei – wszystko płynie; nie można wejść drugi raz do tej samej rzeki</i> ”.
	Sokrates	<i>Wiem, że nic nie wiem.</i> Uważał, że istnieje obiektywna prawda i bezwzględne dobro.
	Platon	Uczeń Sokratesa. twórca idealizmu filozoficznego – uważał, że świat jest jedynie odbiciem świata idei. napisał traktat „ <i>Państwo</i> ”, w którym opisał idealne społeczeństwo rządzone przez filozofów (mędrców). Twórca szkoły w Gaju Akademos (Akademia Platońska została zamknięta dopiero w 529 r.)
	Arystoteles	Uczeń Platona i nauczyciel Aleksandra Wielkiego. Twórca praw logii i teorii poznania. Założył szkołę w ogrodach Lykejonu. Dokonał systematyki ustrojów państwowych. Sklasyfikował różne gatunki roślin i zwierząt.

PISARZE	Homer	Napisał „ <i>Iliadę</i> ” i „ <i>Odyseję</i> ”; twórca epiki.
	Hezjod	Autor „ <i>Teogonii</i> ” – eposu o powstaniu wszechświata i genealogii bogów.
	Safona	Autorka wielu wierszy miłosnych – liryka.
	Herodot	Ojciec historiografii greckiej – „ <i>Dzieje</i> ” – historia wojen grecko – perskich.
	Tukidydes	Pierwszy historyk; napisał „ <i>Wojnę peloponeską</i> ”. Wprowadził krytykę źródeł, wywiad i autopsję.
	Ksenofont	Kontynuował dzieło Tukidydesa. Napisał „ <i>Historię grecką</i> ”.
	Ajschylos	Autor tragedii greckich m.in. „ <i>Oresteja</i> ”, „ <i>Persowie</i> ”, „ <i>Siedmiu przeciw Tebom</i> ”
	Sofokles	Autor tragedii „ <i>Antygona</i> ”.
	Eyrupides	Autor tragedii „ <i>Medea</i> ”.
	Arystofanes	Autor komedii m.in. <i>Żaby</i> , <i>Ptaki</i> .
RZEŹBIARZE	Fidiasz	Rzeźbiarz z V.w.p.n.e. Wyrzeźbił rzeźby na Akropolu ateńskim np. Atenę Partenos oraz posąg Zeusa w Olimpii – jeden z 7 cudów świata starożytnego.
	Myron	Dyskobol – rzeźba ukazująca człowieka w ruchu.
	Poliklet	Doryforos (młodzieniec z włócznią) – zastosował zasadę kontrastu i zasadę idealnej harmonii (proporcji) ludzkiego ciała.
	Lizyp	Nadworny portrecista Aleksandra Macedońskiego. Stworzył nowy kanon smukłego ciała ludzkiego.

GRECJA – WYKŁADY

1. Położenie geograficzne i warunki naturalne starożytnej Grecji

Starożytna Grecja była położona na Płw. Bałkańskim i na Wyspach Morza Egejskiego. Płw. Bałkański jest pokryty górami (Bałkany), na skutek czego jest tam niewiele ziemi uprawnej, panował klimat śródziemnomorski. Linia brzegowa jest tam bardzo dobrze rozwinięta (wiele zatoczek, wysepek) co sprzyjało rozwojowi żeglugi. Plemiona greckie osiedliły się tam w II tys. p.n.e. Zasiadli ten obszar w trzech falach osadniczych – najpierw przybyli Dorowie, później Eolowie i Jonowie. Grecy uprawiali zboże, oliwki, winną latorośl, hodowali owce i kozy.

Brak wystarczającej ilości żywności hamował rozwój państw greckich. Dlatego też w VIII w. p.n.e Grecy rozpoczęli **kolonizację** wybrzeży Morza Egejskiego, Czarnego i Śródziemnego. Kolonie greckie powstały na Wyspach Morza Egejskiego, w Azji Mniejszej (Jonia), na południu Italii (Sycylia, Kapua), na południu dzisiejszej Francji i Hiszpanii oraz w Afryce Północnej (Libia). Miasto zakładające kolonię nazywano metropolią. Utrzymywało ono ścisłe kontakty handlowe ze swoją kolonią. Z kolonii sprowadzano żywność i surowce naturalne, w zamian za wyroby rzemiosła itp.

W Starożytnej Grecji nie powstało jedno państwo. Grecy mieszkali w polis – było to miasto-państwo oraz ziemie uprawne je otaczające. Największe polis to Sparta oraz Ateny. Miasto było otoczone murami. Jego centrum stanowiła agora – rynek, na którym spotykali się mieszkańcy.

2. Starożytna Sparta

a) powstanie Sparty

Polis Sparta była położona w południowej części Płw. Bałkańskiego – na Płw. Peloponez. Dorowie, którzy się tam osiedlili podbili tubylczą ludność i ją zniewolili. Mieszkańcy 5 wsi założyli symmachię spartańską = polis Sparta – ci zostali spartiatami. Pozostali Dorowie stali się perjojkami, a zniewolona ludność stała się helotmi.

b) system społeczny Sparty

Spółeczeństwo Sparty nie było jednorodne:

- **Spartiaci** – jako jedyni posiadali pełnię praw politycznych; byli to potomkowie 5 wsi, które utworzyły polis Spartę, byli wojownikami i uważali się za równych. Od 7 roku życia wychowywani w koszarach na wojowników. Nie posiadali ziemi na własność – po 20 roku życia otrzymywali działkę ziemi od państwa wraz z helotami, którzy na niej pracowali. Mogli ożenić się w wieku 20 lat jednak posiłki spożywali nadal w gronie „przyjaciół” z oddziału w tzw. sasytiach. Pełnię praw politycznych otrzymywali w wieku 30 lat. najlepsi wojownicy starożytnej Grecji.
- **Perjojkowie** – ludność zależna wywodząca się od Dorów, zajmowała się wolnymi zawodami, rzemiosłem i handlem; zamieszkiwali w autonomicznych gminach; służyli w armii u boku Spartiatów, dostarczali broni dla armii
- **Heloci** – niewolni chłopci należący do państwa, ludność podbita, która była przypisana do ziemi. Heloci nie mieli żadnych praw lecz nie można ich było zabić

c) System polityczny Sparty – oligarchia

- Na czele państwa stało **dwóch królów** z 2 różnych rodów. Nie mieli oni prawdziwej władzy, dowodzili armią podczas wojny, pełnili funkcje kapłańskie.
- **Geruzja** – rada starszych – sprawowała faktyczną władzę, składała się z 28 starców, 2 królów, zajmowała się przygotowaniem treści uchwał, podejmowaniem decyzji państwowych, przyjmowaniem poselstw, sądzeniem najcięższych przestępstw.
- **Zgromadzenie** – składało się z obywateli Sparty (Spartiaci po ukończeniu 30 roku życia), podejmowało uchwały poprzez krzyk (aklamację), decydowało o wojnie i pokoju, wybierało urzędników (eforów) i geruzję.
- **Urzędnicy** – 5 eforów – wybierani przez Zgromadzenie na okres 1 roku, pełnili funkcje administracyjne, zwoływali Zgromadzenie i mu przewodzili.
- **Obywatelem** był każdy Spartiat (mężczyzna), który ukończył 30 lat.

Jest to oligarchia, gdyż tylko spartiaci mieli prawa polityczne i brali udział w obradach Zgromadzenia (niewielka część społeczeństwa), a faktyczną władzę sprawowała geruzja = rada starców.

3. Starożytne Ateny

a) **Ateny** – są położone w Attyce, na północ od przesmyku korynckiego. portem ateńskim jest Pireus; w Attyce znajdują się złoża białego marmuru oraz srebra w Górach Laurion. Ludność zajmowała się głównie uprawą roli. rzemiosło ateńskie było wysoko rozwinięte. Szczególnie sławna była ceramika czarni i czerwono figurowa

b) ewolucja systemu politycznego od VIII do VI .p.n.e.

- u schyłku VIII w.p.n.e. **władzę przejęła arystokracja** (przedstawiciele najstarszych i najbogatszych rodów). Tylko przedstawiciele mogli pełnić najważniejszy urząd w państwie – urząd archonta. Arystokracja również zdominowała radę starszych czyli Areopag, w którym zasiadali tylko byli archonci. Te dwie instytucje miały faktyczną władzę. Wykształcił się więc ustrój oligarchiczny.
- w okresie wielkiej kolonizacji doszło do dywersyfikacji (zróżnicowania) społeczeństwa ateńskiego pod względem majątkowym. Wielu chłopów ubożało i zaciągało pożyczki pod zastaw swojej osoby lub członków rodziny. Jeżeli bankutowali, zgodnie z prawem, można ich było wraz z rodzinami sprzedać w niewolę za długi poza granice Aten. Władza arystokracji była coraz większa. **W 621 r.p.n.e. archont Drakon** przeprowadził **reformę** polegającą na spisaniu prawa zwyczajowego. Było to prawo bardzo surowe (stąd powiedzenie – drakońskie prawo); jego celem miało być ukrócenie samowoli arystokracji, która dotąd różnie interpretowała prawa. Nie rozwiązało to jednak wszystkich problemów.
- **w 594 r.p.n.e. archont Solon** przeprowadził **kolejne reformy**;
 - zakazał udzielania pożyczek pod zastaw osoby
 - wykupił Ateńczyków z niewoli za pieniądze państwa
 - podzielił społeczeństwo ateńskie na cztery warstwy, biorąc za kryterium dochody. Uzależnił prawa i obowiązki obywatelskie od przynależności do danej warstwy. Najbogatsi mieli największe prawa i obowiązki – ponosili największe koszty płacąc wysokie podatki, a oprócz tego musieli kupić na własny koszt uzbrojenie gdyż służyli w formacji hoplitów – ciężkozbrojnych piechurów. W zamian za to tylko oni mogli pełnić najważniejszy urząd archonta. Najbiedniejsi (warstwa tetów), nie płaciła podatków i nie musiała płacić podatków lecz mogła tylko uczestniczyć w obradach Zgromadzenia Ludowego, czyli zebrania wszystkich wolnych Ateńczyków. Teci podczas wojny byli wioślarzami na okrętach, nie potrzebowali więc kosztownej broni ani zbroi.
 - ograniczył rolę Areopagu tworząc Radę Czterystu

Niestety Solon nie nadał chłopom ziemi więc sytuacja nadal była trudna – ziemia należała w większości do arystokracji.

- **w latach 561-510 p.n.e. w Atenach rządził tyran Pizystrat** – Pizystrat był członkiem arystokracji, który samowolnie przejął władzę. Za jego panowania przeprowadzono w Atenach wiele reform – między innymi reformę rolną. Jednocześnie dbał o rozwój dróg i instytucji kulturalnych. Tyrania została obalona na skutek interwencji Sparty.
- **w 508/507 r.p.n.e. archont Klejstenes** przeprowadził reformy, które legły u podstaw demokracji ateńskiej.
 - przeprowadził nowy podział administracyjny Aten, dzieląc je na 10 okręgów zwanych fylami. W skład każdej fyli wchodziły obszary rozrzucone po całej Attyce (po trzy części: z wybrzeża, centrum i górzistej części Aten). W ten sposób rozerwał starą strukturę rodowa i wymieszał społeczeństwo wewnątrz każdej fyli
 - utworzył Radę Pięciuset, do której wybierano po 50 obywateli z każdej fyli. Przejęła ona znaczną część uprawnień Areopagu (ograniczyła rolę arystokracji)
 - wprowadził ostracyzm czyli sąd skorupkowy by uniknąć tyranii. Każdy obywatel raz w roku wypisywał imię Ateńczyka, który jego zdaniem zamierza przejąć władzę. Osoba, którą wymieniło najwięcej Ateńczyków, musiała opuścić Ateny na 10 lat

4. Wojny grecko – perskie w V w.p.n.e.

a) **przyczyny** – na wybrzeżu Azji Mniejszej znajdowało się wiele kolonii greckich, m.in. Milet. Azja Mniejsza w VI w.p.n.e. została przyłączona do Persji. Persja była potężnym krajem podzielonym na satrapię. Kolonie greckie zostały również włączone do satrapii. Nakazano im płacić podatki, dostarczać żołnierzy do armii perskiej. Starano się również przekształcić ich ustrój narzucając im tyranów sprzyjających Persji. Doprowadziło to do wybuchu powstania kolonii greckich w Jonii, na czele których stanął Milet. Powstańcom pomogły dwie polis z Grecji – Ateny i Eretria. Powstanie upadło w 494 r.p.n.e. i zakończyło się zniszczeniem Miletu. Król perski Dariusz postanowił ukarać miasta greckie, które pomogły powstańcom. Jednocześnie postanowił wykorzystać sytuację i rozszerzyć swoje panowanie o Grecję.

b) przebieg

- w **490 r.p.n.e.** flota perska wyruszyła przeciwko Atenom i Eretrii. Eretria została zdobyta i zniszczona. Ateńczycy spotkali się z Persami na równinie maratońskiej, kilkadziesiąt kilometrów od miasta. Wykorzystując ukształtowanie terenu, nie dopuścili do tego by cała armia perska wzięła udział w bitwie (Persowie nie mogli użyć konnicy). Ateńczycy atakowali w szyku zwanym falangą i zwyciężyli. Persowie nie wykorzystali swoich największych atutów: konnicy i łuczników. w ten sposób Ateńczycy zwyciężyli w **bitwie pod Maratonem**.
- Przez 10 lat Persowie nie atakowali gdyż zmienił się tam władca. W tym czasie Ateńczycy postanowili zbudować potężną flotę, która będzie mogła walczyć z flotą perską. Przeznaczali na to dochody z kopalni srebra. Zbudowali 200 okrętów zwanych trierami (trójrzędowcami) gdyż były poruszane trzema rzędami wiosł. Inne polis dostarczyły jeszcze 100 okrętów. Flota perska, która wyruszyła przeciwko Grecji liczyła 1200 okrętów.
- **480 – 479 r.p.n.e** – Persowie w 480 r.p.n.e. wysłali przeciwko Grecji potężną flotę i armię lądową, która przekroczyła Cieśninę Hellespont i wkroczyła do Grecji od północy. Flota perska płynęła wzdłuż wybrzeża towarzysząc armii lądowej. Do pierwszej **bitwy** doszło w **wąwozie Termopile**. Wąwóz był łatwy do obrony. Siłami greckimi dowodził król Sparty Leonidas. Po trzech dniach Persowie okrążyli wąwóz i otoczyli 300 Spartan, którzy zostali by walczyć – wszyscy zginęli. Droga do centralnej Grecji stała się otworem. Persowie zajęli opuszczone przez ludność Ateny i je zniszczyli. Do decydującej bitwy doszło na morzu. Flota perska i grecka stoczyły **bitwę w cieśninie** oddzielającej ląd stały od Wyspy **Salamina**. Wykorzystując znane warunki morskie i wyposażone w tarany trójrzędowce flota grecka pokonała Persów. Wojska lądowe wycofały się na zimę na północ. Rok później doszło do decydującej bitwy na równinie beockiej **pod Platejami**. Wojska greckie dowodzone przez króla Sparty Pauzanasza odniosły zwycięstwo.
- Spodziewając się dalszych ataków Grecy utworzyli **Związek Morski**, pod hegemonią (przywództwem) Aten; był to sojusz miast greckich leżących wokół Morza Egejskiego, którego celem było wyzwolenie wszystkich Greków spod panowania perskiego.

Data	Bitwa	Król perski	Wódz grecki	Wynik
490 p.n.e.	pod Maratonem	Dariusz	Militiades	zwycięstwo Greków
480.p.n.e.	w wąwozie Termopile	Kserkses	król Sparty Leonidas	zwycięstwo Persów
480 p.n.e.	bitwa morska w cieśninie salamińskiej	Kserkses	Temistokles	zwycięstwo floty greckiej
479 r.p.n.e.	pod Platejami	Kserkses	król Sparty Pauzanasz	zwycięstwo Greków

c) skutki

- W **449 r.p.n.e. zawarto pokój** – Persowie uznali wolność wszystkich miast greckich leżących na zachodnim wybrzeżu Azji Mniejszej.
- Ateny i Sparta objęły hegemonię wśród polis greckich. W 431 r.p.n.e. rozpoczęły między sobą wojnę o przywództwo w świecie greckim, która znacznie osłabiła państwa greckie
- teci, którzy służyli na okrętach ateńskich jako wiosłarze, uzyskali prawa polityczne – w Atenach wprowadzono demokrację

5. Złoty wiek Aten – demokracja ateńska

- **Zgromadzenie** – brał w nim udział każdy obywatel, miało największą władzę, posiadało inicjatywę ustawodawczą, uchwalało prawa większością głosów, wybierało urzędników i sędziów (przez losowanie). Obywatele otrzymywali diety by każdy mógł w nim uczestniczyć.
- **Rada Pięciuset** – po 50 obywateli z 10 okręgów wyborczych; przygotowywała prace Zgromadzenia, opracowywała projekty uchwał by były zgodne z wcześniejszymi prawami, sprawowała pieczę nad kluczami do skarbcza i do świątyń, kontrolowała urzędników; każdy obywatel mógł zostać jej członkiem 2 razy.
- **Urzędnicy** – 9 archontów – wybierani na 1 rok przez Zgromadzenie i przed nim odpowiedzialni, wykonywali uchwały Zgromadzenia
- **Kolegium strategów** (10) = dowodzili armią w czasie wojny, zajmowali się wszystkimi sprawami wojskowymi w czasie pokoju.
- **Sądy** (tzw. heliaia) – były złożone z sędziów wybieranych przez Zgromadzenie na drodze losowania, rozpatrywały sprawy publiczne i prywatne.
- **Ostracyzm** – sąd skorupkowy – odbywał się na Zgromadzeniu. Ateńczycy na skorupach glinianych wypisywali imię polityka, który ich zdaniem zagrażał demokracji. Polityk, na którego padło najwięcej głosów musiał opuścić Ateny na 10 lat. Obywatelem był każdy Ateńczyk mężczyzna po ukończeniu 21 lat, którego obydwoje rodzice byli Ateńczykami

6. Kultura starożytnej Grecji

Religia grecka

Politeizm – wiara w wielu bogów

Bogów wyobrażano sobie w postaci ludzkiej, idealizowano ich. Nadawano im ludzkie cechy – antropomorfizm.

Wśród bogów istniała hierarchia: najważniejsi bogowie mieszkali na Olimpie, mniej ważne były boginki rzek (nimfy) czy drzew (driady)

Panteon bogów :

- Zeus – król bogów, pan błyskawicy,
- Hera – bogini ogniska domowego i małżeństwa
- Apollo – bóg wszystkich sztuk
- Artemida – bogini łowów, opiekunka myśliwych
- Atena – bogini mądrości i sprawiedliwej wojny
- Ares – bóg złej wojny
- Hefajstos – bóg kowali
- Posejdon – bóg mórz
- Hades – bóg królestwa zmarłych
- Hermes – bóg pasterzy, złodziei, boski posłaniec
- Demeter – bogini urodzaju
- Helios – bóg tarczy słonecznej
- Dionizos – bóg wina.

Kult bogów:

- nie było warstwy kapłanów, ofiary składali urzędnicy,
- składano ofiary w postaci zwierząt, placków, oliwy, kwiatów
- libacja – wylewano wino z wodą lub mleko z miodem
- palono kadzidło (pachnidła)
- procesje ku czci bogów
- igrzyska sportowe – np. olimpiady – igrzyska ku czci boga Apollona w Olimpii; pierwsze w 776 r.p.n.e.
- teatr był formą kultu.

KULTURA GRECKA

LITERATURA GRECKA

Grecy wykorzystali alfabet fenicki dodając do niego 5 samogłosek. W ten sposób powstał **alfabet grecki**, który stał się podstawą pisma w Europie Wschodniej.

Gatunki literackie:

- **Epos** – najstarszy gatunek literatury europ.; utwór epicki w którym obok siebie funkcjonowały świat bogów i ludzi, przedstawiał losy bohaterów na tle wydarzeń przełomowych dla danej społeczności. Był spisany heksametrem. Przykłady:

Homer – „*Iliada*”, „*Odyseja*”

Hezjod

- **Liryka** – utwory początkowo recytowane przy muzyce; później nazwane poezją. Zaliczamy do niej: hymny, treny, poezję tyrtejską, poezję miłosną, anakreontyki, epigramaty.

Twórcy: **Safona, Pindar, Anakreont**

- **Historiografia** – literatura poświęcona historii wojen lub królów. Zaczęto ją tworzyć by upamiętnić czyny czasów współczesnych, które warte były zapamiętania (np. wojny grecko – perskie)

Twórcy: **Herodot** – „*Dzieje*” (Opisał wojny grecko – perskie),

Tukidydes – „*Wojna peloponeska*”,

Ksenofont – „*Historia grecka*” (kontynuacja dzieła Tukidydesa)

RZEZBA HELLEŃSKA I HELLENISTYCZNA

Okres helleński, czyli klasyczny V w.p.n.e.

Najsławniejsi rzeźbiarze:

- **Fidiasz** – monumentalne posągi z drewna, kości słoniowej, złota i innych metali oraz szkła, emalii. Wykonał fryz wokół Partenonu na Akropolu, posąg *Ateny Partenos*, *Zeusa Olimpijskiego*.
- **Myron** – przedstawił **człowieka w ruchu**. Dzieło: *Dyskobol*.
- **Poliklet** – stworzył **kanon idealnej proporcji ludzkiego ciała**. Dzieło: *Doryforos* (chłopiec z włócznią).
- **Skopas** – twórca fryzu Mauzoleum w Halikarnasie, 1 z 7 cudów świata.
- **Lyzyp** – stworzył nowy kanon piękna, nadworny portrecista Aleksandra Wielkiego.

Okres hellenistyczny od 323 r.p.n.e.

Największe osiągnięcia to:

ołtarz pergamoński poświęcony Zeusowi i Atenie, posąg *Nike* z Samotraki, *grupa Laokoona* wyrzeźbiona przez Poliadora i Atenadora, posąg *Wenus* z Milo, posąg *Heliosa Rodyjskiego* stworzony przez Charesa, ucznia Lyzypa.

TEATR GRECKI

Wykształcił się z misterii poświęconych bogowi Dionizosowi. Typy utworów :

- **Tragedia** – utwór podniosły, który czerpał tematykę z mitów; poruszał ważne kwestie ludzkiego zachowania, odkrywał prawdy moralne
- **Komedia** – utwór, który pokazywał „świat na opak”, dotyczył bieżących wydarzeń, które wyśmiewał.

Ajschylos „*Oresteja*”, **Sofokles** „*Antygona*”, **Eurypides** „*Medea*”, „*Elektra*”;

Arystofanes „*Ptaki*”, „*Chmury*”, „*Żaby*”

FILOZOFIA

Filozofia – „zamiłowanie do mądrości”. Filozofów interesowała budowa świata i zasady nim rządzące; tworzyli prawa matemat., fizyczne i astronomiczne

Jońscy filozofowie przyrody interesowali się budową świata i prawami przyrody:

- **Tales z Miletu** – świat powstał z wody, twierdzenie Talesa, zapoczątkował logikę
- **Anaksymenes** – początkiem wszystkiego jest powietrze
- **Heraklit z Efezu** – początkiem wszystkiego jest ogień, który zamienia się w inne pierwiastki; uważał, że „nie można dwa razy wejść do tej samej rzeki”, „wszystko płynie”
- **Demokryt z Abdery** – świat zbudowany jest z atomów; istnieją dwa rodzaje wiedzy, których źródłem jest rozum i zmysły; człowiek dzięki dobru może osiągnąć szczęście
- **Pitagoras** – twierdzenie Pitagorasa,

Wielcy filozofowie greccy

- **Sokrates** – istnieje obiektywna prawda, powszechne prawa moralne; człowiek powinien dążyć do cnoty, dążyć do doskonałości, by osiągnąć szczęście. Twórca humanizmu. „Wiem, że nic nie wiem”
- **Platon** – uczeń Sokratesa; świat realny jest odbiciem świata idei, istnieją absolutne zasady moralne, a dusza człowieka dąży do osiągnięcia najwyższego dobra, stworzył teorię idealnego państwa, którym rządzą by ludzie rozumni (filozofowie)
- **Arystoteles** – nauczyciel Aleksandra Wielkiego; rozum jest celem i przyczyną działalności człowieka, usystematyzował dziedziny filozofii, którą podzielił na praktyczną (etyka, polityka, retoryka, ekonomika, poetyka) i teoretyczną (fizyka, matematyka, metafizyka).

ARCHITEKTURA

Cechy architektury greckiej

- materiałem – kamień
- budowle głównie o charakterze sakralnym (świątynie)
- budowle o planie prostokąta otoczone podwójną bądź potrójną kolumnadą,
- dach wspierał się bezpośrednio na kolumnach, otoczony był rzeźbionym fryzem
- fronton budynku w kształcie trójkąta
- kolumny w trzech porządkach architektonicznych:
 - ✓ doryckim
 - ✓ jońskim
 - ✓ korynckim
- kariatydy – kolumny w kształcie kobiet
- budowle monumentalne

Najsławniejsze budowle:

- Partenon – świątynia Ateny Partenos na Akropolu w Atenach
- Erechtejon – świątynia Ateny i Posejdona na Akropolu
- Świątynia Artemidy w Efezie
- Mauzoleum w Halikarnasie
- Latarnia morska na Faros koło Aleksandrii
- Świątynia Zeusa w Olimpii

7. Hegemonia Macedonii

a) sytuacja w Grecji na początku IV w.p.n.e.

Najsilniejsze polis greckie Sparta i Ateny osłabiły się wzajemnie walcząc między sobą. Wojna peloponeska (431- 404 p.n.e) zakończyła się zwycięstwem Sparty. Ateny skapitulowały, wydały Sparcie całą flotę z wyjątkiem 12 okrętów, zburzyli fortyfikacje, rozwiązali Związek Morski i uznali hegemonię Sparty w Grecji.

b) Macedonia – królestwo na północy Płw. Bałkańskiego. około połowy IV w p.n.e. władzę tam przejął Filip II, który stworzył silną armię i rozpoczął podbój Grecji. W 338 r. p.n.e. pokonał armię ateńską i jej sprzymierzeńców w bitwie pod Cheroneą. Grecy zgodzili się utworzyć Związek Koryncki, który uznał hegemonię Macedonii. Był to koniec niepodległości Grecji.

8. Wyprawa Aleksandra Macedońskiego

Aleksander Macedoński był synem Filipa II. Jego nauczycielem był najslawniejszy filozof grecki – Arystoteles. Aleksander został królem w 336 r.p.n.e. – miał 20 lat. Polis greckie starały wykorzystać zmianę na tronie macedońskim i podniosły bunt. Aleksander stłumił go i nakazał zburzyć Teby. Następnie Młody król chciał spełnić marzenie ojca i pokonać Persję.

W 334 r. p.n.e. rozpoczął wyprawę przeciwko Persji (334 – 323 p.n.e.)

Pokonał Persów w następujących bitwach:

- nad rzeką Granikos (334 r.p.n.e.)
- pod Issos (333 r.p.n.e.)
- pod Gaugamelą (331 r.p.n.e.)

Podbił Fenicję, Mezopotamię, Egipt, Syrię, Pałestynę, Persję – dotarł aż do rzeki Indus. Zmarł w 323 r.p.n.e. Po jego śmierci jego imperium podzielili między siebie jego dowódcy (diadochowie). Na gruzach imperium powstały państwa hellenistyczne:

- Egipt – rządzony przez dynastię Ptolemeuszów
- Macedonię - rządzoną przez dynastię Antygonidów
- w Azji rządziła dynastia Seleucydów
- inne państwa to m.in. Pergamon i Epir.

9. Kultura hellenistyczna:

- łączy w sobie elementy kultury greckiej (helleńskiej) i wschodniej
- rozwijała się głównie w takich ośrodkach jak Aleksandria (Egipt), Pergamon (Azja Mniejsza), Antiochia, Ateny, Rodos, Efez, Syrakuzy.

Osiągnięcia:

- Euklides – napisał podręcznik geometrii „Elementy”
- Archimedes stworzył prawo o wyporności, stworzył liczbę π , napisał wzory obliczania objętości brył, konstruował maszyny wojenne i śrubę wodną
- Ptolemeusz – stworzył system geocentryczny ; uważał, że Ziemia leży w centrum wszechświata i że jest nieruchoma
- Arystarch z Samos – głosił, że centrum jest słońce ale nie potrafił tego udowodnić
- Eratostenes – stworzył siatkę geograficzną (południków i równoleżników) i obliczył długość południka ziemskiego; obliczył obwód Ziemi.
- architektura hellenistyczna – w całym znanym świecie budowano miasta według tego samego planu z rynkiem i symetrycznymi ulicami, systemem kanalizacyjnym i murami obronnymi. Architekturę cechował monumentalizm i przepych. Latarnia morska na wyspie Faros przy wejściu do Aleksandrii (jeden z 7 cudów świata)
- Rzeźba była bardzo ekspresyjna (ukazywała emocje i była dynamiczna – grupa Laokoona). Najślawniejsze to ołtarz Zeusa w Pergamonie, Kolos Rodyjski (jeden z cudów świata), Wenus z Milo, Nike z Samotraki, grupa Laokoona, Umierający Gal.
- Znaczenie hellenizmu – upowszechniła się kultura i język grecki w całym świecie starożytnym; stał się on podstawą kultury nowożytnego świata (od XVI w.), przygotował grunt pod chrześcijaństwo. była to kultura uniwersalna.